

راهنمای عملی

تحلیل و گفت‌وگو، گفتمان و سند

تیم رِپلی

مترجم: دکتر عبدالله بیچرانلو

Rapley, Tim

سرشناسه: رپلی، تیم
عنوان و نام پدیدآور: راهنمای عملی تحلیل گفت وگو، گفتمان و سند/ نویسنده: تیم رپلی؛ مترجم: عبدالله بیجرانلو.

مشخصات نشر: تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: بیست، ۱۹۴ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۲۱-۹۱۴-۶

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: عنوان اصلی: Doing conversation, discourse and document analysis, 2007.

یادداشت: چاپ قبلی: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۳.

یادداشت: کتابنامه ص [۱۸۷] - ۱۹۴.

موضوع: گفتمان

موضوع: تحقیق کیفی

شناسه افزوده: بیجرانلو، عبدالله، ۱۳۵۹ - مترجم

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۲۲/۲۳۰۲ P

رده‌بندی دیویی: ۲۰۱/۴۱

شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۶۵۴۹۳

راهنمای عملی تحلیل گفت وگو، گفتمان و سند

نویسنده: تیم رپلی

مترجم: عبدالله بیجرانلو (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)

چاپ اول علمی و فرهنگی: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

حروفچینی و آماده‌سازی: انتشارات علمی و فرهنگی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر علمی و فرهنگی کتیبه

حق چاپ محفوظ است.

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
دانشگاه علامه طباطبائی

انتشارات
علمی و فرهنگی

اداره مرکزی و مرکز پخش: خیابان نلسون ماندلا (آفریقا)، چهارراه حقانی (جهان کودک)، کوچه

کمان، پلاک ۲۵؛ کدپستی: ۱۵۱۸۷۳۶۳۱۳؛ صندوق پستی: ۹۶۴۷ - ۱۵۸۷۵؛ تلفن اداره مرکزی:

۷۰-۸۸۷۷۴۵۶۹؛ فکس: ۸۸۷۷۴۵۷۲؛ تلفن مرکز پخش: ۲۹-۸۸۶۶۵۷۲۸؛ تلفکس: ۴۵-۸۸۶۷۷۵۴۴

آدرس اینترنتی: www.elmifarhangi.ir info@elmifarhangi.ir

www.ketabgostar.com info@ketabgostar.com

فروشگاه یک: خیابان انقلاب، روبه‌روی در اصلی دانشگاه تهران؛ تلفن: ۱۶-۶۶۹۶۳۸۱۵ و ۶۶۴۰۰۷۸۶

فروشگاه دو: میدان هفت‌تیر، خیابان کریمخان زند، بین قائم مقام فراهانی و خردمند، پلاک ۱۳؛

تلفن: ۷-۸۸۳۴۳۸۰۶

فروشگاه سه: بزرگراه شهید حقانی، بعد از ایستگاه مترو حقانی، خروجی کتابخانه ملی، کتابخانه ملی

(نمایشگاه و فروشگاه دائمی کتاب)

فروشگاه چهار: خیابان کارگر شمالی، روبه‌روی پارک لاله، نبش کوچه ستاره، نمایشگاه و فروشگاه

محصولات فرهنگی سازمان تأمین اجتماعی، پلاک ۱

فروشگاه پنج (پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات): پایین‌تر از میدان ولیعصر، خیابان دمشق، شماره ۹،

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

فهرست مطالب

مقدمه ویراستار بسته پژوهش کیفی سیج.....	نه
معرفی کتاب.....	هفده
یادداشت مترجم.....	نوزده
فصل اول: گفتمان کاوی.....	
اهداف فصل.....	۱
تأمل‌های مقدماتی.....	۲
تأمل‌هایی درباره خاستگاه‌ها.....	۵
تأمل‌هایی در مباحث کتاب.....	۷
نکات مهم فصل.....	۱۰
منابع تکمیلی.....	۱۰
فصل دوم: آرشیوسازی.....	
اهداف فصل.....	۱۱
منابع داده‌ها.....	۱۲
منابع اسنادی (متنی).....	۱۴
ملاحظات عملی بررسی اسناد.....	۲۰

۲۲		ملاحظات تکمیلی کار با اسناد
۲۴		منابع شنیداری و دیداری
۲۸		ضرورت داده‌های طبیعی
۳۱		ملاحظات پایان فصل
۳۲		نکات مهم فصل
۳۲		منابع تکمیلی

۳۳		فصل سوم: اخلاق و ثبت داده‌ها
۳۳		اهداف فصل
۳۵		مسائل اخلاقی تولید و ضبط داده پژوهشی
۴۴		ضبط در فضاهای عمومی
۴۵		ملاحظات پایان فصل
۴۵		نکات مهم فصل
۴۶		منابع تکمیلی

۴۷		فصل چهارم: مسائل عملی ضبط
۴۷		اهداف فصل
۴۸		ابزار ضبط
۵۱		چگونه بفهمید چه چیزی را باید ضبط کنید؟
۵۲		مسائل عملی مصاحبه‌ها و گروه‌های متمرکز
۵۷		مسائل عملی قوم‌نگاری‌های شنیداری دیداری
۶۵		ملاحظات پایان فصل
۶۵		نکات مهم فصل
۶۶		منابع تکمیلی

۶۷		فصل پنجم: پیاده‌سازی داده‌های صوتی و تصویری
۶۷		اهداف فصل
۶۹		معرفی گفت‌وگوی ضبط‌شده
۷۰		توصیف صحنه
۷۲		متن پیاده‌شده مقدماتی

مسئله جزئیات.....	۷۸
متن پیاده‌شده به روش جفرسون.....	۸۲
متن‌های پیاده‌شده کاری در مقابل متن‌های پیاده‌شده گزارشی.....	۸۴
پیاده کردن داده‌های تصویری.....	۸۵
پیاده‌سازی عکس‌ها.....	۸۶
ملاحظات پایان فصل.....	۹۳
نکات مهم فصل.....	۹۳
منابع تکمیلی.....	۹۴

فصل ششم: بررسی گفت‌وگو.....	۹۵
اهداف فصل.....	۹۵
بررسی یک لحظه معمولی در گفت‌وگو.....	۹۸
مدیریت تعاملی تشخیص‌های پزشکی در یک بیمارستان.....	۱۰۰
فرایند معمول زندگی اجتماعی.....	۱۰۲
ملاحظات پایان فصل.....	۱۱۲
نکات مهم فصل.....	۱۱۲
منابع تکمیلی.....	۱۱۳

فصل هفتم: بررسی گفت‌وگو درباره اسناد و با اسناد.....	۱۱۵
اهداف فصل.....	۱۱۵
اسناد رایج.....	۱۱۶
مطالعه موردی: شیوه ایجاد سابقه درمانی.....	۱۲۰
مطالعه موردی: خوانش و گزارش یافته‌های یک گزارش.....	۱۲۲
مطالعه موردی: فهم نوار ویدئویی در دادگاه.....	۱۲۶
ملاحظات پایان فصل.....	۱۲۹
نکات مهم فصل.....	۱۳۰
منابع تکمیلی.....	۱۳۱

فصل هشتم: گفت‌وگو و گفتمان کاوی: مناقشه‌ها و تنگناها.....	۱۳۳
اهداف فصل.....	۱۳۳

نقش پنهان تحلیلگر.....	۱۳۷
تمرکز بر موقعیت‌های کوتاه تعامل.....	۱۴۰
بررسی زمینه گروه متمرکز و داده‌های مصاحبه.....	۱۴۲
بررسی قدرت (و دیگر مفاهیم اساسی).....	۱۴۴
ملاحظات پایان فصل.....	۱۴۸
نکات مهم فصل.....	۱۴۹
منابع تکمیلی.....	۱۴۹

فصل نهم: بررسی اسناد.....	۱۵۱
اهداف فصل.....	۱۵۱
تأمل درباره گفته‌های متن (و ناگفته‌های آن).....	۱۵۱
استدلال درباره موضوع.....	۱۵۳
بسط استدلال.....	۱۵۶
مسئله چه کسی، راهکار چه کسی؟.....	۱۵۷
اندیشیدن درباره تاریخچه امروز.....	۱۶۲
مطالعه موردی: یافته پزشکان، «روان‌ها» و «جسم‌ها».....	۱۶۴
ملاحظات پایان فصل.....	۱۶۸
نکات مهم فصل.....	۱۶۹
منابع تکمیلی.....	۱۶۹

فصل دهم: مطالعه گفتمان: دیدگاه‌های تکمیلی.....	۱۷۱
اهداف فصل.....	۱۷۱
کدگذاری، تحلیل و تأمل با بهره‌گیری از آرشیوتان.....	۱۷۲
پرسش‌هایی درباره کیفیت و بازتاب واقعیت.....	۱۷۵
گام‌ها و نکات مهم تحلیل گفت‌وگو، گفتمان و سند.....	۱۷۸
ملاحظات پایانی فصل و کتاب.....	۱۸۰
منابع تکمیلی.....	۱۸۰

فهرست اصطلاحات.....	۱۸۳
مآخذ.....	۱۸۷

مقدمه ویراستار بسته پژوهش کیفی سیج

معرفی بسته پژوهش کیفی سیج

در سال‌های اخیر، شاهد رشد و تنوع بی‌سابقه پژوهش کیفی بوده‌ایم، به گونه‌ای که پژوهش کیفی به رویکرد پژوهشی جاافتاده و مورد توجهی در رشته‌ها و زمینه‌های مطالعاتی مختلفی تبدیل شده است. شمار روزافزونی از دانشجویان، استادان و پژوهشگران با پرسش‌ها و مسائلی در خصوص نحوه انجام دادن پژوهش کیفی - به‌طور عام / و استفاده از آن برای اهداف خاص خود مواجه‌اند. پاسخ به این پرسش‌ها و نیز حل مسائل در سطحی عملی، هدف اصلی بسته پژوهش کیفی سیج است.

کتاب‌های این بسته، در مجموع به موضوع‌هایی اساسی که در عمل، در اجرای پژوهش کیفی با آنها مواجه می‌شویم، می‌پردازند. هر کتاب بر روش‌های مهمی (برای مثال، مصاحبه یا گروه متمرکز) یا مطالبی (مانند داده‌های تصویری یا گفتمان) متمرکز است که برای مطالعه کیفی پدیده‌های اجتماعی به کار می‌روند. به‌علاوه، کتاب‌های این بسته با توجه به نیازهای خوانندگان مختلف نوشته شده‌اند. از این رو، این بسته و هر یک از کتاب‌های آن به‌طور جداگانه برای طیف وسیعی از خوانندگان ذیل، مفید خواهند بود:

- پژوهشگران بهره‌گیرنده از پژوهش کیفی که عملاً در علوم اجتماعی، پژوهش‌های پزشکی و بازاریابی، مطالعات تحلیل و ارزیابی سازمانی، کسب و

کار و مدیریت، علوم شناختی و ... با مسئله طراحی و اجرای مطالعه‌ای خاص با استفاده از روش‌های کیفی مواجه‌اند.

- استادان و مدرسان دانشگاه در زمینه‌های یاد شده که از روش‌های کیفی استفاده می‌کنند؛ انتظار می‌رود این مجموعه را مبنای تدریس خود قرار دهند.

- دانشجویان دوره‌های کارشناسی و تکمیلی علوم اجتماعی، پرستاری، علوم تربیتی، روانشناسی و دیگر حوزه‌هایی که در آنها روش‌های کیفی، بخش اصلی آموزش دانشگاهی از جمله فعالیت‌های عملی (مانند نوشتن پایان‌نامه) را تشکیل می‌دهند.

هر کتاب در بسته پژوهش کیفی سیج، به وسیله نویسنده‌ای سرشناس در زمینه تخصصی‌اش و نیز صاحب تجربه گسترده در خصوص روش کتابی که تألیف کرده، نوشته شده است. هنگام مطالعه کل این مجموعه، از آغاز تا پایان، با موضوع‌هایی - همچون اخلاق، طراحی پژوهش یا ارزیابی کیفیت - برخورد خواهید کرد که در هر نوع پژوهش کیفی بسیار حائز اهمیت هستند. با این حال، این موضوع‌ها در هر کتاب، از زاویه دید روش‌شناختی خاص نویسندگان و رویکرد آنها تبیین شده‌اند. از این رو، با رویکردهای متفاوتی به موضوع‌های کیفی یا راهکارهایی درباره تحلیل داده‌های کیفی در کتاب‌های گوناگون مواجه خواهید شد که در مجموع، تصویری جامع از این عرصه در اختیار می‌گذارند.

پژوهش کیفی چیست؟

یافتن تعریف مشترکی از پژوهش کیفی که مورد پذیرش اکثر رویکردها و پژوهشگران پژوهش کیفی باشد، روزبه‌روز دشوار می‌شود. اکنون پژوهش کیفی، صرفاً «پژوهش غیر کمی» نیست، بلکه یک (یا چند) شاخصه خاص خود را یافته است. علی‌رغم رویکردهای گوناگون به پژوهش کیفی، می‌توان ویژگی‌های مشترک این رویکردها به پژوهش کیفی را شناسایی کرد. هدف پژوهش کیفی، نزدیک شدن به عالم واقعیت (اما نه از طریق سازوکارهای پژوهشی مشابه فعالیت آزمایشگاه‌ها) و شناخت، توصیف و گاهی تشریح پدیده‌ها از دل پدیده‌ها به روش‌های گوناگون است:

- از طریق تحلیل تجارب افراد یا گروه‌ها: این تجارب ممکن است برگرفته از سرگذشت زندگی افراد یا تحلیل فعالیت‌های (روزمره یا حرفه‌ای) آنها باشد؛ می‌توان با تحلیل دانش، روایت‌ها و رویدادهای روزمره، آنها را بررسی و مطالعه کرد.

- از طریق تحلیل تعامل و ارتباطات اجتماعی: این تحلیل را می‌توان بر اساس مشاهده یا ثبت تعامل و ارتباطات و سپس تحلیل مطالب به دست آمده انجام داد.

- از طریق تحلیل سند (متن، عکس، فیلم یا موسیقی) یا دیگر روش‌های مشابه ثبت تجارب و تعامل.

نقطه مشترک این روش‌ها، این است که آنها به دنبال تبیین شیوه ساخت جهان پیرامون به وسیله مردم (مردم چه می‌کنند یا چه رویدادهایی برای آنها رخ می‌دهد) به بیانی معنی‌دار و دربردارنده بینشی غنی هستند. کنش‌های متقابل و اسناد، شیوه‌هایی دانسته می‌شوند که در تعاضد یا تعارض با یکدیگر، فرایندها و برساخته‌های اجتماعی را تشکیل می‌دهند. همه این رویکردها، شیوه‌هایی را در اختیار می‌گذارند که بتوان معنی را با روش‌های گوناگون کیفی بازسازی و تحلیل کرد و به پژوهشگران امکان می‌دهند که مدل‌ها، سنخ‌شناسی‌ها و نظریه‌هایی (کم و بیش تعمیم‌پذیر) را برای تبیین و تشریح مسائل اجتماعی یا روانشناختی ارائه کنند.

چگونه پژوهشی کیفی انجام دهیم؟

اگر در نظر بگیریم که رویکردهای روش‌شناختی، معرفت‌شناختی و نظری گوناگونی به پژوهش کیفی وجود دارند و مسائل مورد مطالعه، متنوع هستند، آیا می‌توانیم راه‌های مشترکی را برای انجام دادن پژوهش کیفی شناسایی کنیم؟ ما حداقل می‌توانیم برخی ویژگی‌های مشترک روش‌های انجام پژوهش‌های کیفی را شناسایی کنیم:

- پژوهشگران کیفی به دستیابی به تجارب، تعاملات و اسناد در زمینه و بافت^۱ طبیعی آنها علاقه‌مندند تا امکان موشکافی آنها در مطالب مورد مطالعه‌شان را فراهم کند.

- پژوهش کیفی از ارائه مفهومی به دقت تعریف شده از موضوع تحقیق و تدوین فرضیه‌هایی در آغاز پژوهش برای آزمودن پرهیز می‌کند. در مقابل، مفاهیم (یا فرضیه‌هایی، اگر استفاده شوند) در طول فرایند پژوهش، تدوین و پالایش می‌شوند.

- پژوهش کیفی بر این اصل تأکید دارد که روش‌ها و نظریه‌ها باید با موضوع تحقیق متناسب باشند. اگر روش‌های موجود با یک موضوع یا بافت مشخص، تناسب نداشته باشند، یا تطبیق داده می‌شوند، یا روش‌ها و رویکردهای جدیدی به کار گرفته می‌شوند.

- پژوهشگران، خود، بخش مهمی از فرایند پژوهش هستند؛ چه خود در نقش پژوهشگر در فرایند تحقیق حضور داشته باشند یا در اجرای یک تحقیق، تجارب خود را در اختیار دیگر پژوهشگران قرار دهند.

- پژوهش کیفی در مطالعه برای شناخت یک موضوع، به بافت آن و مورد‌ها (قضیه‌ها) اهمیت زیادی می‌دهد. بسیاری از پژوهش‌های کیفی، بر اساس موردکاوی یا مجموعه‌ای از مطالعات موردکاوی انجام شده‌اند و اغلب پیشینه قضیه (مورد) و پیچیدگی آن، زمینه مهمی را برای شناخت موضوع مورد مطالعه فراهم می‌کند.

- بخش مهمی از پژوهش کیفی مبتنی بر متن و نوشتار است از یادداشت‌های میدانی و دست‌نوشته‌ها گرفته تا توصیف‌ها و تفسیرها و نهایتاً ارائه کل یافته‌های پژوهشی. از این رو، تبدیل موقعیت‌های اجتماعی پیچیده (یا اشکال دیگر اطلاعات مانند تصاویر) به متن - و به‌طور کلی پیاده‌سازی و نوشتن - دغدغه‌های مهمی در اجرای پژوهش کیفی هستند.

- اگر روش‌های تحقیق با موضوع تحقیق تناسب داشته باشند، باید درباره روش‌های تعریف و ارزیابی کیفیت پژوهش کیفی به شیوه‌های معینی که مناسب یا خاص پژوهش کیفی هستند، بحث شود.

دامنه بسته پژوهش کیفی سیج

- کتاب طراحی پژوهش کیفی (نوشته اوو فلیک^۱)، درآمدی کوتاه به پژوهش کیفی از دیدگاه چگونگی برنامه‌ریزی و طراحی یک مطالعه انضمامی با

استفاده از پژوهش کیفی به روش‌های گوناگون است. در این کتاب، تلاش شده با بررسی مسائل عملیاتی و شیوه حل این‌گونه مسائل در فرایند پژوهش، چارچوبی برای دیگر کتاب‌ها در بسته پژوهش کیفی سیج ترسیم شود. کتاب به مسائل مربوط به طراحی تحقیق کیفی می‌پردازد. این کتاب، سکوی آغاز اجرای یک پروژه پژوهشی را ترسیم و درباره مسائلی عملی همچون منابع در پژوهش کیفی، موضوع‌هایی روش‌شناختی مانند کیفیت در پژوهش کیفی و اخلاق نیز بحث می‌کند. این چارچوب، به‌طور تفصیلی‌تر در کتاب‌های دیگر بسته پژوهش کیفی سیج ترسیم شده است.

- سه کتاب به گردآوری یا تولید داده در پژوهش کیفی اختصاص یافته‌اند. آنها موضوع‌هایی را که مختصراً در کتاب نخست ترسیم شده، با تمرکز بر روی روشی خاص، به‌طور تفصیلی‌تر بیان می‌کنند. نخست؛ کتاب *راهنمای عملی مصاحبه* (نوشته استینار کوال^۱) به مباحث نظری، معرفت‌شناختی، اخلاقی و عملی مربوط به مصاحبه با مردم درباره موضوع‌هایی خاص یا سرگذشت زندگی آنها می‌پردازد. کتاب *پژوهش مشاهده‌ای و قوم‌نگارانه* (نوشته مایکل آنگروسینو^۲) دومین روش مهم برای گردآوری و تولید داده‌های کیفی را بررسی می‌کند. در اینجا نیز مسائل عملی (مانند انتخاب مکان، روش‌های گردآوری داده‌ها در قوم‌نگاری و مسائل خاص تحلیل آنها) در فضای موضوعات عمومی‌تر (اخلاق، بازنمایی‌ها، کیفیت و تناسب قوم‌نگاری به‌عنوان یک روش) بحث می‌شوند. در کتاب *راهنمای عملی گروه‌های متمرکز* (نوشته رزالین باربور^۳) سومین روش مهم از روش‌های کیفی تولید داده، معرفی شده است. در این کتاب هم مسائل عملیاتی مربوط به نمونه‌گیری، طراحی و تحلیل داده‌ها و شیوه تولید آنها در گروه‌های متمرکز به‌طور دقیق بررسی شده‌اند.

- سه کتاب دیگر بسته پژوهش کیفی سیج به تحلیل انواع خاصی از داده‌های کیفی اختصاص یافته‌اند. کتاب *به‌کارگیری داده‌های تصویری در پژوهش کیفی* (نوشته مارکوس بنکس^۴) بر سه گونه داده کیفی (فراتر از داده‌های شفاهی حاصل از مصاحبه‌های گروه‌های متمرکز و داده‌های

1. Steinar Kvale

2. Michael Angrosino

3. Rosalin Barbour

4. Marcus Banks

مشاهده‌ای) متمرکز شده است. استفاده از داده‌های تصویری نه تنها به روندی جدی در پژوهش‌های اجتماعی تبدیل شده، بلکه پژوهشگران را با مسائل عملی جدیدی در به‌کارگیری و تحلیل آنها و پدید آمدن موضوعات اخلاقی جدیدی مواجه کرده است. در کتاب *تحلیل داده‌های کیفی* (نوشته گراهام آر. گیبس^۱)، چند روش و مسئله عملیاتی در خصوص فهم انواع داده‌های کیفی بررسی شده‌اند. در این کتاب، توجه خاصی به فعالیت‌های کدگذاری، مقایسه و استفاده از تحلیل داده‌های کیفی با کمک رایانه صورت گرفته است. در کتاب یاد شده، تمرکز اصلی بر داده‌های شفاهی مانند داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها، گروه‌های متمرکز یا زندگی‌نامه‌ها است. در کتابی که پیش‌رو دارید (نوشته تیم رَپلی^۲) علاوه بر داده‌های شفاهی، انواع مختلف داده‌های مربوط به تحلیل گفتمان‌ها نیز بررسی شده‌اند. به‌علاوه در این کتاب، سازوکارهای استفاده از مطالب در دسترس محققان (مانند اسناد)، ضبط گفت‌وگوهای روزمره و یافتن لایه‌های گفتمان‌ها موشکافی شده‌اند. همچنین درباره مسائلی عملیاتی همچون آرشوسازی (بایگانی)، پیاده‌سازی (ترانویسی) مطالب ویدئویی و نحوه تحلیل گفتمان‌ها با این نوع داده‌ها بحث شده است.

- کتاب مدیریت کیفیت پژوهش کیفی (نوشته اوو فلیک) به موضوع کیفیت در پژوهش کیفی می‌پردازد که به‌طور مختصر و کلی در بافت‌های خاصی در کتاب‌های دیگر بسته پژوهش کیفی سیج، بررسی شده است. در این کتاب، به کیفیت از زاویه به‌کارگیری یا تدوین مجدد شاخص‌های موجود یا جدید برای پژوهش کیفی نگاه می‌شود. کتاب یاد شده، مباحثات جاری درباره اینکه چه چیزی در روش‌شناسی‌های کیفی، کیفیت و اعتبار محسوب می‌شود را بررسی خواهد کرد و به راهبردهای متعددی برای ارتقاء و مدیریت کیفیت در پژوهش کیفی می‌پردازد. توجه خاصی به راهبرد تثلیث (سه‌گانه)‌سازی در پژوهش کیفی و استفاده از پژوهش کمی در خصوص ارتقای کیفیت پژوهش کیفی صورت گرفته است. پیش از اینکه به معرفی این کتاب و نقش آن در بسته سیج بپردازم، مایلم از برخی افراد

1. Graham R. Gibbs

2. Tim Rapely

در انتشارات سیج تشکر کنم که نقش مهمی در تولید این بسته داشته‌اند، مایکل کارمایکل^۱، مدت‌ها پیش این پروژه را به من پیشنهاد کرد و در آغاز پروژه نیز بسیار کمک کرد. پاتریک بریندل^۲ و وانسا هاروود^۳ بخشی از مسئولیت پروژه را به عهده گرفتند و از آن پشتیبانی کردند و جرمی توینبی^۴ در چاپ کتاب، بسیار کمک کرد.

1. Michael Carmichael
3. Vanessa Harwoode

2. Patrick Brindle
4. Jeremy Toynbee

معرفی کتاب

تحلیل گفتمان در حال حاضر یکی از رویکردهای مهم در پژوهش کیفی است. تحلیل گفت‌وگوها نیز مانند استفاده از اسناد به مثابه داده، سنتی طولانی در تاریخچه پژوهش کیفی دارد. در این روش‌ها، جمع‌آوری داده‌ها، اغلب بر ایجاد مجموعه‌ای از مطالب از طریق ثبت تعامل‌هایی که به‌طور طبیعی در حال وقوع هستند یا گزینش مقالات روزنامه‌ها یا اسناد - مثلاً پرونده‌های سازمانی - تأکید می‌شود. در این فرایند، روش‌های سنتی جمع‌آوری داده‌ها - مثل مصاحبه‌ها یا گروه‌های متمرکز - که داده‌هایی را مختص فرایند پژوهش تولید می‌کنند نقش چندانی ندارند، بلکه در اینجا یافتن راه‌های دسترسی و تنظیم مطالب موجود برای اهداف پژوهشی، تعیین‌کننده هستند. از این رو، گام‌هایی همچون پیاده‌سازی مطالب تصویری (دیداری) یا صوتی (شنیداری) و آرشیوسازی، گام‌هایی اساسی در فرایند پژوهش هستند و موضوع‌هایی فنی یا حتی جزئی به شمار نمی‌روند. اخلاق در این فضا به‌گونه‌ای خاص و متفاوت، اهمیت و موضوعیت پیدا می‌کند.

کتاب پیش‌رو، این موضوع‌ها را از منظر تحلیل گفتمان و تحلیل گفت‌وگو بررسی می‌کند. برای این منظور، خوانشی متفاوت و شاید حتی نظام‌مندتر از کتاب‌های دیگر بسته پژوهش کیفی سیج درباره موضوع‌هایی چون پیاده‌سازی مطالب ارائه می‌دهد. با این حال، کتاب‌های دیگر بسته یاد شده، مکمل این

کتاب هستند؛ چرا که مصاحبه‌ها و گروه‌های متمرکز، موقعیت‌های خاصی از گفت‌وگو به شمار می‌روند، نه صرفاً به دلیل محتوایی که در آنها ارائه می‌شود، بلکه به این دلیل که می‌توان آنها را هم به همین روش تحلیل کرد. از این رو، این کتاب و کتاب‌های «باربور» (۲۰۰۷)، درباره گروه‌های متمرکز و «کوال» (۲۰۰۷) درباره مصاحبه مکمل یکدیگر هستند. همین نکته درباره کتاب راهنمای استفاده از اقلام دیداری (بنکس، ۲۰۰۷) صادق است که در گفتمان‌کاوی نیز مفید است. در رویکرد عمومی‌تر تحلیل داده‌ها در کتاب «گیس» (۲۰۰۷) شیوه‌های کدگذاری مطالب مربوط و مناسب برای تحلیل گفتمان و گفت‌وگو به‌ویژه شیوه استفاده از رایانه و نرم‌افزار به‌طور تفصیلی شرح داده شده‌اند. مهم‌تر از همه، این کتاب به رویکرد منحصر به فردی در چارچوب بسته پژوهش کیفی سیج اختصاص یافته، اما در عین حال در دامنه کلی مباحث این بسته می‌گنجد. ارائه ملاحظات موشکافانه درباره کیفیت و برنامه‌ریزی تحلیل در کنار پیشنهادهایی عمومی درباره طراحی پژوهش کیفی و مدیریت کیفیت در این فرایند از دیگر ویژگی‌های این کتاب محسوب می‌شوند.

اوو فلیک

یادداشت مترجم

کتابی که پیش‌رو دارید، برگردان یکی از کتاب‌های مجموعه هشت جلدی بسته تحقیقات کیفی سیج یعنی کتاب راهنمای عملی تحلیل گفت‌وگو، گفتمان و سند^۱ نوشته تیم رِپلی است. نگارنده کتاب، تلاش کرده است مطالبی بسیار عملیاتی و کاربردی برای علاقه‌مندان به تحلیل گفت‌وگو، گفتمان و سند ارائه نماید. از نقاط قوت کتاب، بهره‌گیری نویسنده از مثال‌های کاربردی و تجارب عملی در زمینه تحلیل گفت‌وگو و ذکر مثال‌های متعدد در این زمینه است. کسانی که علاقه‌مند به مطالعه نظریات و سنت‌های نظری در زمینه تحلیل گفت‌وگو، گفتمان و سند هستند، بحث‌های نظری کمتری در این کتاب خواهند یافت، البته در این زمینه آثار متعددی به فارسی ترجمه شده‌اند از جمله دو اثر برجسته که مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها منتشر کرده است: ۱. مجموعه مقالاتی از نورمن فرکلاف تحت عنوان تحلیل انتقادی گفتمان، ترجمه دکتر شعبانعلی بهرامپور و همکاران، ۱۳۷۹ و ۲. مجموعه مقالاتی از تئون ای. وندایک تحت عنوان مطالعاتی در تحلیل گفتمان؛ از دستور متن تا گفتمان‌کاوی انتقادی، ترجمه دکتر شعبانعلی بهرامپور و همکاران، ۱۳۸۲. همچنین می‌توان در این زمینه به دو اثر قابل توجه ذیل که به فارسی ترجمه شده‌اند، اشاره نمود:

1. *Doing Conversation, Discourse and Document Analysis*

۱. مقدمه‌ای بر نظریه‌های گفتمان نوشته دایان مک دانل، ترجمه حسین‌علی نوذری، انتشارات فرهنگ گفتمان، ۱۳۷۹.
 ۲. نظریه و روش در تحلیل گفتمان، نوشته ماریان یورگنسن و لوئیز فیلیپس، ترجمه هادی جلیلی، نشر نی، ۱۳۸۹.
- محققانی که مشتاق بهره‌گیری عملی از تحلیل گفت‌وگو، گفتمان یا سند و نیز به کارگیری مصاحبه، گروه متمرکز، قوم‌نگاری یا دیگر روش‌های مشابه در تحقیقات خود هستند، با مطالبی جالب و خواندنی در این کتاب مواجه خواهند شد. از نقاط ضعف کتاب، تمرکز زیاد از حد نگارنده بر تحقیقاتی است که در محیط‌های پزشکی انجام شده است و این موضوع برای محققان علوم اجتماعی که در بافت‌های متنوعی به‌ویژه در تحقیقات رسانه‌ای از تحلیل گفت‌وگو و گفتمان استفاده می‌کنند، چندان جذاب نیست. علت این امر هم، تجربه خود نگارنده کتاب در زمینه اشتغال در محیط پزشکی بوده است. به هر ترتیب، شاید این ویژگی کتاب، به نوعی برای محققانی که در محیط‌های پزشکی و درمانی، به پژوهش‌هایی با روش‌های یادشده اشتغال دارند یا علاقه‌مندند، جذاب باشد.

عبدالله بیچرانلو

فصل اول

گفتمان کاوی

اهداف فصل

پس از مطالعه این فصل باید:

- برخی مفروضات و دیدگاه‌های اساسی درباره گفتمان کاوی را بدانید و با جهت‌گیری کلی کتاب و هدف آن، آشنا شده باشید.

کسانی که درباره گفت‌وگو، گفتمان و سند پژوهش می‌کنند، شیفته زبان، چه نوشتاری و چه کلامی هستند. من واقعاً مطمئن نیستم که علاقه‌مندان به گفتمان در چه زمینه‌ای مطالعه نکرده‌اند- همچون [فضای] اینترنت، تقریباً همه زمینه‌های فعالیت انسان (و غیرانسان) را بررسی کرده‌اند. آثار کلاسیکی درباره نژادپرستی، جنسیت و جنون نوشته شده‌اند اما امروز هر اتفاقی رخ می‌دهد، از نقش «آها» در گفت‌وگو بین دوستان تا قوانین دولت درباره تغذیه، مطالعه و بررسی می‌شود. محدوده منابع مطالب بالقوه برای تحلیل به همین اندازه گسترده است: اسناد رسمی، ... بحث و جدل‌های سیاسی، همه انواع خروجی‌های رسانه‌ای، گفت‌وگوهای تصادفی، گفت‌وگوهای محیط کار، مصاحبه‌ها، گروه متمرکز، قوم‌نگاری، اتاق‌های گفت‌وگو در اینترنت و غیره. هدف این کتاب، بررسی این موضوع است که چگونه می‌توانید درباره

کاربرد زبان، پژوهش کنید. کتاب در پی تشریح تفصیلی موضوع‌هایی کاملاً عملی است که شما با آنها مواجه می‌شوید و نیز راه‌حل‌هایی بسیار عملی را در اختیار می‌گذارد که می‌توانید به کار گیرید.

تأمل‌های مقدماتی

اصطلاح «تحلیل گفتمان» اغلب برای تشریح سبکی از فعالیت که در این کتاب خواهید دید، به کار می‌رود. متأسفانه این اصطلاح برای شما معانی متعددی دارد. برای برخی افراد، تحلیل گفتمان به معنی بررسی این موضوع است که چگونه از برخی گفتمان‌های خاص، برای مثال «نژادپرستی» و «ملیت‌گرایی» در متن مصاحبه‌ها یا سرمقاله‌های روزنامه‌ها استفاده می‌شود. برای برخی، ممکن است به معنی توجه به این باشد که چگونه برخی واژگان یا عبارت‌های مشخص مانند «شواهد نشان می‌دهد» یا «بن‌بیهی است» در نوار صوتی یک گفت‌وگو یا یک مقاله علمی-پژوهشی منحصر به فرد برای بحث در خصوص قضیه خاصی، به کار می‌روند. فارغ از روش، دغدغه اصلی تحلیلگران گفتمان، این است که چگونه زبان در بافت‌هایی خاص به کار می‌رود. بافت از یک لحظه در گفت‌وگو تا یک دوره تاریخی خاص را شامل می‌شود.

در یک سطح ابتدایی، کسانی که گفتمان کاوی می‌کنند زبان را کنشی و کارکردی می‌دانند: زبان، هرگز خنثی، شفاف و ابزار ارتباط نیست. به جای تشریح انتزاعی موضوع، اجازه دهید مثالی کلاسیک را مطرح کنم: دو خبرنگار مردی را در حال تیر خوردن می‌بینند. روز بعد دو تیتیر را می‌خوانیم:

- قتل سیاستمدار به دست مبارز راه آزادی

- قتل سیاستمدار به دست تروریست

برخی از سؤال‌هایی که مطرح می‌شود:

- کدام تیتیر حقیقت است؟

- کدام تیتیر درست است؟

- کدام تیتیر مبتنی بر واقعیت است؟

این، مسئله‌ای فلسفی یا انتزاعی نیست. این موضوع را در سال‌های اخیر در مباحثه‌های سیاسی درباره افرادی که توسط ارتش امریکا از افغانستان به زندانی

در خلیج گوانتانامو منتقل شدند، شاهد بوده‌ایم. یکی از مباحثه‌ها [در فضای سیاسی امریکا] این بود که آیا باید این افراد را «اسرای جنگی» دانست و در نتیجه آنها از حقوق انسانی قانونی برخوردار شوند یا باید با آنها به مثابه «شورشانی قانون‌شکن» برخورد کرد؟ بسیاری از رهبران سیاسی، درباره دشواری‌های کنونی در خصوص تعریف اینکه چه کسی «آزادی‌خواه» و چه کسی «تروریست» است، اظهارنظر کرده‌اند. همان‌گونه که این مثال‌ها نشان می‌دهند زبان، پدیدآورنده است و زبان است که زندگی اجتماعی را شکل می‌دهد. انسان به محض اینکه شروع به صحبت می‌کند یا می‌نویسد، جهانی را می‌آفریند.

بنابراین دغدغه تحلیلگران گفتمان این است که زبان چگونه به کار می‌رود. تمرکز تحلیلگران بر روی این موضوع است که با تبیین و توصیف پدیده‌ها به روش‌های مختلف چه نسخه خاصی از جهان، هویت یا معنا تولید می‌شود. با انتخاب هر روش تبیین و کنار گذاشتن روش دیگر، چه چیزی به دست می‌آید و چه چیزی از دست می‌رود. من می‌توانم مثال کلاسیک اما پیش‌افتاده‌تر دیگری را ارائه کنم. توجه داشته باشید که همه اجزاء فهرست ذیل دربارهٔ من «صادق»، «درست» و «واقعی» هستند.

- من مسنم.

- من جوانم.

- من دکترم.

- من دکتر نیستم.

- من در ۱۰ آگوست ۱۹۷۳ متولد شدم.

- من در ۹ آگوست ۱۹۷۳ متولد شدم.

نگاهی به ساده‌ترین این گزاره‌های متعارض درباره من می‌اندازیم؛

دوگانه مسن / جوان: من گاهی اوقات، در کنار برخی افراد، جوان

محسوب می‌شوم. برای مثال، به گروهی از دانشجویان بزرگسال درس می‌دادم و یکی از آنها دیر وارد اتاق شد و حقیقتاً باور این موضوع برای او دشوار بود که فردی به سن من، استاد باشد و چنین گفت: «شما خیلی جوان هستید» و تصور اینکه من در اوقات دیگری، مسن معرفی می‌شوم، دشوار نیست. آیا من برای باشگاه رفتن خیلی پیرم؟ برای من احساس خیلی مسن بودن تا حد زیادی به عوامل زمینه‌ای همچون سن دیگر افراد اعضای باشگاه

بستگی دارد. بنابراین چنین دسته‌بندی‌هایی به چنین عوامل زمینه‌ای مثل سن دیگر افراد، فضای خاص یا هنجارهای اجتماعی بستگی دارد.

اگر درباره جفت دوم از گزاره‌های فهرست شده فکر کنیم؛ با توجه به اینکه من در یک دانشکده پزشکی فعالیت می‌کنم، اغلب در تعامل‌های روزمره، موقعیت موقت و گذرای من به عنوان «دکتر» به من یادآوری می‌شود. هر از چند گاه از من می‌پرسند: «شما چه نوع دکتری هستید؟» وقتی توضیح می‌دهم که من دکترای تخصصی غیرپزشکی دارم، برخی افراد - غالباً متخصصان پزشکی - پاسخ می‌دهند: «پس شما یک دکتر واقعی نیستید یا شما PhD هستید.» مادرم، البته به شوخی می‌گوید: «تو ممکنه دکتر باشی اما دکتر به دردبخوری نیستی.» همچنین هنگام کمک گرفتن از متخصصان پزشکی در پژوهش، برای دسترسی راحت‌تر به آنها، خودم را به منشی‌هایشان «دکتر تیم رَپلی» معرفی می‌کنم، چون به تجربه می‌دانم که «تیم رَپلی» بدون عنوان، تنها یک پیام عادی برای مخاطب دارد، اما همراه با عنوان، اغلب باعث دسترسی مستقیم به پزشکان می‌شود. بنابراین، نحوه انتخاب من برای معرفی خودم و اینکه دیگران چگونه مرا معرفی می‌کنند، می‌تواند آثاری داشته باشد که دارد.

در نهایت، موضوع دو تاریخ ذکر شده برای تولدم، به وجود دو سند متفاوت تولدم برمی‌گردد؛ یکی شناسنامه‌ام است که یکی از تاریخ‌ها در آن ثبت شده است. اخیراً به تاریخ دیگری پی برده‌ام که به وسیله ماما در بیمارستان ثبت شده است. از آنجا که من به فرزندی گرفته شده‌ام، هیچ راهی برای دانستن اینکه کدام تاریخ واقعی است، وجود ندارد. با این حال، در مؤسسات و سازمان‌های مختلف، تاریخ درج شده در شناسنامه مبنای تاریخ واقعی تولدم قرار می‌گیرد. برای گذرنامه، فرم‌های مالیات، امور بیمه و غیره، فقط یکی از اسناد و یکی از تاریخ‌ها، به کار می‌رود، اما در احوال شخصی زندگی‌ام، هویت به عنوان فرزندخوانده، هر دو سند به کار می‌آیند. اسناد، واقعیت‌های خاصی را تولید می‌کنند و این واقعیت‌ها آثاری دارند.

بنابراین من می‌توانم خودم را به روش‌های متعددی معرفی کنم که این کار را می‌کنم و دیگران نیز می‌توانند مرا به روش‌های متعددی معرفی کنند. من یک فرزند پسر، در عین حال، یک پدرخوانده، یک دانشگاهی، یک پژوهشگر، یک کارمند، دبیر یک سمینار، یک بیمار و غیره.

نکته اینجاست که تمرکز بر کدام معرفی، جایگاه یا به عبارت دقیق‌تر کدام هویت، رده عضویت یا جایگاه در میان این همه عنوان مناسب و معنادار است و این هویت چه اثری دارد و چگونه با بافت‌هایی خاص و فرهنگ گسترده‌تر جامعه گره می‌خورد.

تأمل‌هایی درباره خاستگاه‌ها

درباره خاستگاه و پیدایش گفتمان کاوی، اطلاعات کاملاً روشنی وجود ندارد. به جای اینکه گفتمان کاوی را رویکردی یگانه و یکپارچه به مطالعه زبان متداول بدانیم، می‌توان آن را زمینه‌ای پژوهشی، مجموعه‌ای از فعالیت‌های دارای ارتباط مبهم با یکدیگر و نظریه‌های مرتبط برای تحلیل گفت‌وگو و متون بدانیم که از خاستگاه‌های گوناگونی سرچشمه می‌گیرند. این رویکرد، اغلب تا حدودی برخاسته از سنت «بر ساخت‌گرایی اجتماعی»^۱ دانسته می‌شود. ویویان بور^۲ (۱۹۹۵) چهار انگاره مورد تمرکز بر ساخت‌گرایان اجتماعی را این گونه برمی‌شمرد:

۱. داشتن موضع انتقادی در قبال دانش و فهم پذیرفته و بدیهی انگاشته شده؛
۲. دانش ما از جهان، خصلت تاریخی و فرهنگی دارد؛
۳. این دانش به وسیله فرایندهای اجتماعی، ایجاد می‌شود، تداوم پیدا می‌کند و تجدید می‌شود؛
۴. دانش و کنش‌های ما در ارتباط تنگاتنگ با یکدیگرند و از یکدیگر تأثیر متقابل می‌گیرند.

به بیان ساده، شناخت ما از اشیاء، مفاهیم یا انگاره‌هایی که بدیهی و مسلم می‌انگاریم مانند: «جنسیت»، «خشم» یا «غریز» تا حدودی طبیعی یا از پیش تعریف شده نیست، بلکه نتیجه کنش‌ها و تعامل‌های انسانی، تاریخ بشر، جامعه و فرهنگ است. برای مثال، چرا باید مسئولیت نگهداری کودکان بر عهده بخش خاصی از جامعه باشد اغلب زنان؟ آیا والد بودن شامل مجموعه‌ای از فعالیت‌ها، مهارت‌ها یا منابع می‌شود که بخش‌هایی از جامعه (مادران) به‌طور ذاتی از آنها برخوردارند و در سراسر جهان یکسان است یا اینکه بسته به تاریخ و فرهنگ هر جامعه، متفاوت است؟ آیا والد بودن صرفاً

محصول وراثت، زیست‌شناسی یا خون است یا اینکه شامل مجموعه‌ای از دانش‌ها و کنش‌های اجتماعی است که ممارست می‌شوند، یعنی در عمل رخ می‌دهند؟ آیا دانش ما دربارهٔ والد بودن همان چیزی است که دیگران می‌دانند یا اینکه دانشی آموخته و ایجاد شده بر اثر تعامل با دیگران است؟ بنابراین، بر ساخت‌گرایی اجتماعی، پرسش‌هایی را دربارهٔ هر چیزی که ما ممکن است بدیهی بپنداریم همچون هویت‌ها، فعالیت‌ها، دانش‌ها و فهم‌های ما مطرح می‌کند. چنین بحث‌هایی نباید ضرورتاً به مباحثه‌ها دربارهٔ اینکه چه چیزی «واقعی» است و چه چیزی «واقعی» نیست، منجر شود. همان‌گونه که رز^۱ می‌گوید: «اگر واقعیت‌هایی که از دل واژگان، متون، ابزارها، تکنیک‌ها، فعالیت‌ها، سوژه‌ها، ابژه‌ها و موجودیت‌ها برمی‌آیند، چون ساخت یافته‌اند، واقعی نیستند، پس آنها مجاز چه چیزی هستند؟» (۱۹۹۸: ۱۶۸) این رویکرد به ما نوعی جهت‌گیری در پژوهش می‌دهد که از خلال آن نگاهی جدی داشته باشیم به اینکه «چگونه» تربیت فرزند (یا جنسیت، قومیت، واقعیت‌ها، حقیقت و ...) به مثابه اجزاء اساسی دانش‌های عملی و کنش‌های فعال زندگی روزمره ما تولید و مبادله می‌شوند و نیز به خصلت تاریخی، اجتماعی و فرهنگی بودن این دانش‌ها و کنش‌ها توجه جدی داشته باشیم.

همچنین مطالعه گفتمان تحت تأثیر دیگر نظریه‌ها و دیدگاه‌های مرتبط برخاسته از منابعی همچون زبان‌شناسی، روانشناسی انتقادی، واسازی، پدیدارشناسی، پساساخت‌گرایی، کاربردگرایی و نویسندگانی همچون اوستین، فوکو، گافمن، گارفینکل، ساکس، شوتز و وینگشتاین است. همچنین با شمار حیرت‌انگیزی از سنت‌های پژوهشی معاصر مواجهیم که به نحوی به تحلیل کاربرد زبان در محاوره‌ها یا متون می‌پردازند. این رویکردها در حیطه مطالعات پژوهشگران حوزه‌های ذیل قرار می‌گیرد:

- نظریه شبکه - کنشگر؛

- تحلیل گفت‌وگو (که برخی آن‌را زاینده روش‌شناسی قومی^۲ می‌دانند)؛
- روش‌شناسی قومی (مردمی)؛
- قوم‌نگاری ارتباطات (با مردم‌شناسی پیوندی تنگاتنگ دارد)؛
- تحلیل گفتمان انتقادی (با زبان‌شناسی پیوندی نزدیک دارد)؛

- روانشناسی گفتمانی یا استدلالی^۱ (که در گذشته تحلیل گفتمان نامیده می‌شد)؛

- پژوهش فوکویی (که این نیز پیشتر تحلیل گفتمان خوانده می‌شد)؛

- زبان‌شناسی اجتماعی تعاملی؛

- تحلیل طبقه‌بندی عضویت (که با تحلیل گفت‌وگو و روش‌شناسی قومی در ارتباط است)؛

- جامعه‌شناسی معرفت علمی (که گاهی با عنوان مطالعات علم و فناوری یا مطالعات اجتماعی علم و فناوری از آن یاد می‌شود).

هر یک از سنت‌های پژوهشی یادشده پیش‌فرض‌های خاص خود را درباره آنچه مطلب یا «داده مناسب» برای این نوع فعالیت به‌شمار می‌رود و نیز در خصوص بایدهای انجام دادن دقیق این نوع فعالیت دارند. همچنین هر سنت، اصطلاح‌شناسی خاص خود را دارد. برای مثال، برخی از «گفتمان‌ها» صحبت می‌کنند، در حالی که دیگران به «گزارش‌های تفسیری» اشاره می‌کنند، به همین ترتیب برخی از «هویت‌ها»، دیگران از «واقعیت‌های سوژه»، برخی دیگر درباره «طبقه‌ها»، یا حتی «طبقه‌های عضویت» صحبت به میان می‌آورند. با این حال، از خاستگاه‌های گفتمان می‌توان به خوبی دریافت که گفتمان کاوی به چه چیزی می‌پردازد و چه مسیری را در پیش دارد و با این نگاه می‌توان بهترین راه مطالعه آثار دیگران درباره گفتمان را پیدا کرد. متأسفانه در این زمینه قواعد یا روش‌های سفت و محکمی که قابل تبدیل به چیزی شبیه مجموعه‌ای از قواعد یا روش‌هایی روشن و ثابت باشد، وجود ندارند. یک نویسنده، چنین کاری را مهارت فنی یا چیزی شبیه دوچرخه‌سواری دانسته است (پاتر، ۱۹۹۸: ۸-۱۴۷).

تأمل‌هایی در مباحث کتاب

این کتاب به منظور اینکه خوانندگان به مهارت‌های فنی جمع‌آوری داده‌ها و کار با گفتمان‌هایی از زمینه‌ها و دیدگاه‌های مختلف دست پیدا کنند،

۱. روانشناسی استدلالی که توسط جان‌تان پاتر، درک ادواردز و مارگارت وِترل بنیانگذاری شد، نقد بر برخی اشکال روانشناسی را شامل می‌شود که اشاره می‌کند که ذهن فرد «به طریقی» برای تحلیل در دسترس است (نظریه‌های ارتباطات، گروه نویسندگان، ترجمه گروه مترجمان با سرور استاری سعیدرضا عاملی، ۱۳۸۷، پژوهشکده مطالعات فرهنگی اجتماعی، ج ۱، ۳۹). م

طراحی شده است. فصل بعدی در این باره بحث می‌کند که چگونه آرشیوی پژوهشی متشکل از داده‌هایی که در فعالیت پژوهشی خود دائم با آنها سروکار خواهید داشت، ایجاد کنید. من به‌طور گذرا مطالب متنوع قابل پژوهشی را که احتمالاً در دسترس شما هستند، مرور می‌کنم. همچنین مثال‌هایی را درباره اینکه چگونه من و دیگر پژوهشگران، مطالب گوناگونی را یافته، گردآوری و تحلیل کرده‌ایم، ارائه می‌دهم.

فصل سوم به بحث اخلاق و محرمانگی می‌پردازد. در این فصل، برخی اصول عمومی که باید در نظر داشته باشید و نیز برخی دستورالعمل‌های تفصیلی مفید را در تأمل درباره پروژه پژوهشی مورد نظرتان تشریح می‌کنم. تأمل درباره پیامدهای اخلاقی پژوهش شما، هرگز یک الزام یا مانع بروکراتیک یا سازمانی نیست. لازم است هر کس که می‌خواهد پژوهشی انجام دهد به پژوهشگران احترام بگذارد و این موضوع را در رفتار خود در تمام طول پروژه نشان دهد.

دو فصل بعدی به تولید و پیاده‌سازی نوارهای صوتی و تصویری اختصاص دارد. فصل چهارم، انواع دستگاه‌های ضبط را که در حال حاضر در دسترس هستند، به اختصار معرفی می‌کند. در ادامه به بحث درباره اینکه چگونه شرکت‌کنندگان در پژوهش را گزینش کنیم، پرسش‌های پژوهش را طرح و مواجهه‌های میدانی را ثبت کنیم، می‌پردازد. هر یک از این سه موضوع، در ارتباط با به اصطلاح «داده‌های تولیدی پژوهشگر» - همچون داده‌های حاصل از گروه‌های متمرکز یا مصاحبه - و به اصطلاح «داده‌های طبیعی یا ناشی از رویدادهای طبیعی» - همچون مردم‌نگاری کنش و کنش متقابل مبتنی بر ضبط صوت یا تصویر، بحث می‌شوند. فصل پنجم، راه‌های مختلفی را برای پیاده‌سازی مطالب ضبط شده تولیدی تشریح می‌کند. من از برخی مطالبی که گرد آورده‌ام - صدای ضبط شده گروهی را که غذا آماده می‌کنند - به منظور نشان دادن شیوه‌های گوناگون پیاده‌سازی یک رویداد ضبط‌شده، استفاده می‌کنم.

فصل ششم، به این موضوع می‌پردازد که چگونه می‌توان گفت‌وگوهای روزمره و غیر آن را بررسی کرد. من نشان می‌دهم چگونه سنت‌های پژوهشی تحلیل گفت‌وگو و روانشناسی گفتمانی، با نوارهای صوتی و تصویری گفت‌وگوها

و تعامل‌ها کار می‌کنند. در بحث درباره متون پیاده شده گفت‌وگو، برخی ویژگی‌های مهم گفت‌وگو که اغلب هنگام تحلیل گفت‌وگوها بر آنها تاکید می‌شود را، تشریح می‌کنم. فصل بعدی سراغ این موضوع می‌رود که چگونه اسناد و متون پدید می‌آیند، به کار می‌روند و در بافت‌های مختلف از آنها در گفت‌وگوها استفاده می‌شود. در واقع، بحث به این موضوع می‌پردازد که چگونه اسناد و دیگر اشیاء فیزیکی (مانند خودکار یا رایانه) کنش‌ها و تعامل‌های مردم را هماهنگ و تولید می‌کنند. از طریق سه مطالعه موردی، بحث فصل قبل درباره چگونگی مطالعه گفت‌وگو را بسط می‌دهم و به اختصار توضیح می‌دهم که چگونه تحلیل تفصیلی لحظه‌های گفت‌وگو می‌تواند برای تحلیل ساختارها و نهادهای کلان حیات اجتماعی سودمند باشد.

فصل هشتم، برخی معضلاتی را که احتمالاً هنگام مطالعه گفت‌وگو و گفتمان با آنها روبرو می‌شوید، تشریح می‌کند. در این باره بحث خواهیم کرد که چگونه می‌توان به بهترین راه ممکن، داده‌های به دست آمده از گروه متمرکز را درک و از آنها استفاده کرد؛ نقش شما در تفسیر اینکه داده‌های شما بر چه چیزی دلالت دارند، چیست و اینکه تحلیل تفصیلی گفت‌وگو درباره چیزهایی مانند «قدرت» چه می‌گوید. فصل نهم، بر تحلیل متون یا اسناد متمرکز است. با مجموعه‌ای از مثال‌ها و مطالعات موردی، برخی شیوه‌های ممکن برای پرداختن به متون گوناگون را ارائه می‌کنم. این فصل با مثالی درباره تحلیل تفصیلی چند سطر از صفحه آگهی یک روزنامه شروع می‌شود و با بحث درباره برخی اسناد مربوط به یک دوره ۵۰ ساله پایان می‌پذیرد. هدف فصل، طرح برخی پرسش‌ها و تاکتیک‌هایی است که ممکن است هنگام بررسی متون به کارتان بیاید.

فصل پایانی، مروری تفصیلی است بر اینکه چگونه همه مطالب استدلالی را کدگذاری و تحلیل کنیم. این فصل در مجموع روش‌های گوناگون پرسش از کیفیت تحلیل را ترسیم می‌نماید. همچنین برخی گام‌های اساسی در هنگام اجرای این سبک از فعالیت را تشریح می‌کنم؛ فهرستی از نکاتی که باید هنگام انجام دادن کار خودتان در نظر بگیرید. کوشیده‌ام بحثم را با مثال‌های تجربی - امیدوارم جذاب باشند - درباره اینکه افراد چگونه مطالب پژوهشی را تولید می‌کنند، روی آنها کار می‌کنند و سرانجام از طریق

آنها نظریه‌پردازی می‌کنند، عمق بخشیم. در نوشتن این کتاب در پی ارائه مجموعه‌ای از ملاک‌ها و معیارهای مشخص که «باید» رعایت کرد، نبوده‌ام بلکه تلاش کرده‌ام روش‌ها، فنون و مطالبی کاربردی را پیشنهاد دهم که به شما در آغاز فعالیت پژوهشی کمک کند.

نکات مهم فصل

- زبان، نوشتاری یا کلامی، هرگز ابزار تعاملی خنثی و شفافی به شمار نمی‌رود؛ برعکس، زبان، کنشی و کارکردی است؛
- افرادی که دربارهٔ گفتمان مطالعه می‌کنند به کاربرد زبان در زمینه‌هایی خاص علاقه‌مندند. آنها به دنبال بررسی این موضوع هستند که چگونه با تغییر شیوه بیان چیزی، هویت‌ها، تجارب، شناخت‌ها یا معانی خاصی، تولید می‌شوند؛
- شناخت ما از اشیاء، مفاهیم یا انگاره‌هایی که آنها را مسلم می‌پنداریم، طبیعی یا از پیش تعیین‌شده نیست، بلکه محصول کنش‌ها و تعامل‌های انسانی، تاریخ بشر، جامعه و فرهنگ است.

منابع تکمیلی

خوانندگان با مطالعه آثار ذیل، جزئیات بیشتری را درباره موضوع‌های ذکرشده در این فصل خواهند یافت.

- Burr, V. (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Potter, J (1996) *Discourse analysis and constructionist approaches: theoretical background*, in J. Richardson (ed.), *Handbook of Qualitative Research Methods for Psychology and the Social Sciences*. Liecester: BPS, pp. 40-125.
- Wetherell, M. (2001) *Themes in Discourse research: the case of Diana* in M.Wetherell, S.Taylor and S.J Yates (eds) *Discourse Theory and Practices: A Reader*. London: Sage, in association with The Open Univesity, pp. 14-28.